



**O‘ZBEK TILINING XORIJDA
O‘QITILISHI: TA’LIM
NAZARIYASI VA AMALIYOTI**

**XALQARO ONLAYN ILMIIY-AMALIY ANJUMAN
MATERIALLARI**

2021-yil 29-may



**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**O‘ZBEK TILINING XORIJDA
O‘QITILISHI: TA‘LIM
NAZARIYASI VA AMALIYOTI**

XALQARO ONLAYN ILMIIY-AMALIIY ANJUMAN MATERIALLARI

2021-yil 29-may

Toshkent – 2021

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 7-fevraldagi 56-F-son farmoyishi bilan tasdiqlangan 2021-yilda Xalqaro miqyosda o‘tkaziladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar rejasiga asosan Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universitetida 2021-yilning 29-mayida “O‘zbek tilining xorijda o‘qitilishi: ta’lim nazariyasi va amaliyoti” Xalqaro onlayn ilmiy-amaliy konferensiyasi o‘tkazildi.

Mazkur ilmiy maqolalar to‘plamida Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari jamlandi, maqolalarda o‘zbek tilining xorijiy til sifatida o‘qitishda qo‘llanayotgan va foydalanish mumkin bo‘lgan zamonaviy metodik yondashuvlar, axborot va pedagogik texnologiyalar yoritib berilgan. To‘plamdan dunyo bo‘yicha o‘zbek tilidan dars beradigan taniqli olimlar, metodistlar, o‘qituvchilar bilan bir qatorda ToshDO‘TAU iqtidorli talabalarining maqolalari ham o‘rin olgan.

To‘plam til va adabiyot ta‘limi bilan shug‘ullanuvchi professor-o‘qituvchilar, shu sohaning tadqiqotchilari, magistr va talabalarga mo‘ljallangan.

Taqrizchilar:

B.Mengliyev – filologiya fanlari doktori, professor

G.Norimova – filologiya fanlari nomzodi, dotsent

Tahrir hay’ati:

S.Muhamedova, N.Musulmanova, M. Shodmonova, X.Qodirova

Mazkur to‘plam matni Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti Kengashining 2021-yil 3-iyundagi 10-sonli majlisida muhokama qilinib, nashrga tavsiya qilingan

Izoh: Maqolalarning ilmiy saviyasi uchun mualliflar o‘zlari mas‘uldirlar.

ma'lumotni tarjima qilish, shuning uchun tarjimon nutqining o'zi paralingvistik aloqa kanali nuqtayi nazaridan odatda tarjima qilingan nutqqa to'liq mos kelmaydi.

Tarjimon uzatilgan ma'lumotni qayta takrorlamaydi. U, odatda, imo-ishoralar, xatti-harakatlar va yuz ifodalarini takrorlamaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1) Гузикова М. О. Основы теории межкультурной коммуникации: [учеб. пособие] / М. О. Гузикова, П. Ю. Фофанова; М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. – Екатеринбург: Изд-во Урал.ун-та, 2015. – 124 с.

2) Садохин А. П. Введение в теорию межкультурной коммуникации / а.п.садохин.- М.: Высш. шк., 2005. 310 с.

O'ZBEK TILI TA'LIMINING UZLUKSIZLIGI VA UZVIYLIGINI TA'MINLASH

Asilova G.A.

Alisher Navoiy nomidagi ToshDO'TAU
professori, pedagogika fanlari doktori

Mamlakatimizda "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun asosida ta'lim sohasida o'tkazilgan islohotlarning bosh vazifasi maktabgacha ta'lim, umumiy o'rta ta'lim, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi, oliy ta'lim va oliy ta'limdan keyingi ta'lim turlarini o'z ichiga olgan uzluksiz ta'lim tizimini yaratish hamda majburiy umumiy o'rta ta'lim dasturlaridan o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi bosqichlariga, ulardan esa oliy ta'lim bosqichlariga bosqichma-bosqich o'tilishini ta'minlashdan iborat [1].

Har qanday tilning ahamiyati uning jamiyatdagi, davlatdagi maqomiga bog'liq. Maqomiga ko'ra xalqaro, davlatlararo, davlat hamda lokal maqomdagi tillar mavjud. O'zbek tili ta'limiga ham ushbu tavsifga ko'ra turlicha yondashish mumkin.

Ma'lumki, "xorijiy til" tushunchasi "ikkinchi til" tushunchasi bilan uzviy bog'liq. *Xorijiy til* yoki *chet til* (foreign language) – maktabda o'rganilgan va funksional jihatdan chegaralangan til bo'lib, asosan millatlararo muloqotda qo'llanadi. Xorijiy til unda so'zlashuvchi, uning egasi bo'lgan xalq ushbu davlatdan tashqarida yashaydigan, fuqarolarning aksariyati uchun ona tili bo'lmagan tildir. *Ikkinchi til* shaxs (individ)ning ona tilidan keyin o'rganadigan tilidir. Keyinchalik hayot tarzi va sharoitga qarab bu til funksional jihatdan yoki ikkinchi til sifatida qo'llanadi, yoxud birinchi o'ringa chiqadi.

A.Agmanova ona tilini ilk o'rganilgan va eng ko'p qo'llanadigan til, ona tili bo'lmagan til esa o'rganilishi bo'yicha ikkinchi o'rinda turadigan va funksional jihatdan yordamchi til deb ta'riflaydi [2].

V.Kostomarovning fikriga ko'ra, insonning ikkita tuqqan onasi bo'lmaganidek, uning ona tili ham ikkita bo'lmaydi [3]. Biroq "o'rganilgan til insonning hayotida ona tilidan ham muhimroq bo'lib qolishi mumkin". Demak, inson tug'ilganidan boshlab eshitgan va so'zlashishni o'rgangan tilni ona tili, undan

keyin o‘rgangan tilni ikkinchi til deyish mumkin.

Demak, ikkinchi til ham, xorijiy til ham ona tili bo‘lmagan, boshqa tillardir, ya’ni shaxsning bolaligidan o‘rgangan, funksional jihatdan birlamchi tillari emas[4].

O‘zbekistonda 100dan ortiq millat vakillari istiqomat qiladilar va ta’lim 7 tilda olib boriladi. O‘zbeklar va qoraqalpoqlardan boshqa millat vakillarining aksariyati rus tilida ta’lim oladilar. Oliy ta’limda asosan uch til: o‘zbek, qoraqalpoq va rus tillarida ta’lim oladigan guruhlar mavjud. Ta’lim boshqa tillarda olib boriladigan maktablar bitiruvchilarining barchasi oliy ta’lim muassasalarida rus guruhlarida o‘qiydi. Shuning uchun rus guruhlarida deganda turli millatlar vakillari tushuniladi.

“O‘zbek tili” fanidan Milliy o‘quv dasturi ta’lim 7 ta tilda olib boriladigan umumta’lim maktablari o‘quvchilari uchun davlat ta’lim standartining A1, A2, B1 darajasi talablari asosida tuzilgan. Davlat ta’lim standartlarining A1 darajasi umumiy o‘rta ta’limning 2-4-sinflari, A2 darajasi – 5-9-sinflari, B1 darajasi 10-11-sinflari uchun me’yor hisoblanadi. Ushbu ta’lim bosqichlari bitiruvchilari Davlat ta’lim standartlarida ko‘rsatilgan darajalar uchun qo‘yilgan talablarga javob berishlari shart. Shundan kelib chiqib, har bir ta’lim bosqichi uchun ta’lim mazmuni uzviylik, uzluksizlik asosida taqsimlangan. Biroq bugungi kungacha ushbu darajalar kasb-hunar ta’limi va oliy ta’lim bosqichiga tatbiq qilinmagan. Shu munosabat bilan O‘zbekiston ta’lim muassasalarida 2012-yildan kompetent yondashuv tatbiq etila boshladi. Ushbu tushuncha o‘quvchilarni shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy hayotda uchraydigan vaziyatlarda turli tipdagi malakalarni samarali ravishda qo‘llashga o‘rgatish sifatida talqin qilinadi. Bunda hosil bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarni favqulodda yuzaga kelgan noaniq, yangi, muammoli vaziyatlarga duch kelinganda qo‘llay olish kompetensiyasiga alohida urg‘u beriladi [5]. Shuni aytib o‘tish kerakki, kompetensiyalar ularni qo‘llagandagina namoyon bo‘ladi. Aks holda ular yashirin imkoniyatlar, ehtiyojsiz layoqat sifatida talqin qilinadi. Shu bois kompetensiya muayyan vaziyatda ma’lum bir layoqatni namoyon qilish, ko‘rsatishni anglatadi.

O‘zbekiston Respublikasida uzluksiz majburiy ta’lim tizimida o‘zbek tilini davlat tili sifatida o‘qitishning asosiy maqsadi *“o‘rganuvchilarning kundalik, ilmiy va kasbga oid sohalarda faoliyat olib borishi uchun o‘zbek tilida kommunikativ kompetensiyani, ya’ni o‘quvchining o‘zbek tili bo‘yicha egallagan bilim, ko‘nikmalarini muloqot jarayonida qo‘llash qobiliyatini shakllantirish ko‘zda tutiladi”* deyilgan. Shundan kelib chiqqan holda, umumiy o‘rta ta’lim bosqichida o‘zbek tilini o‘qitishda quyidagi asosiy vazifalar qo‘yilgan:

- o‘quvchilarning kundalik va kasbga oid sohalarda faoliyat olib borishi uchun o‘zbek tili fani bo‘yicha o‘zlashtirgan bilimlarini muloqot jarayonida qo‘llash malakasini rivojlantiruvchi nutqiy kompetensiyalarni shakllantirish;
- o‘quvchilarning o‘zbek tilida og‘zaki va yozma savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan lingvistik kompetensiyalarni shakllantirish;
- o‘quvchilar o‘zlashtirgan bilimlari asosida o‘zini o‘zi mustaqil rivojlantirish, egallangan bilim, ko‘nikma va malakasini turli vaziyatlarda qo‘llay olishga qaratilgan tayanch kompetensiyalarni shakllantirish.

Ko‘p yillar davomida uzluksiz ta‘lim tizimida ta‘lim bosqichlarida o‘zbek tili ta‘limining uzviyligiga amal qilinmadi. Natijada oliy ta‘lim bosqichiga kelib davlat tili ta‘limi yana grammatik material va umumiy, ijtimoiy-siyosiy mazmundagi matnlar bilan tanishishdan iborat bo‘lib qolgan edi. Aslida, oliy ta‘limda til o‘rganish mutaxassislik sohasi va fanlaridan kelib chiqishi va ular bilan uzviy bog‘langan holda kasbga yo‘naltirilgan bo‘lishi maqsadga muvofiq. Aynan shu yo‘nalishda til ta‘limiga kompetent yondashuvni joriy etish talabalarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi.

Demak, o‘zbek tilining barcha ta‘lim bosqichlarida o‘qitilishi mamlakatimizda yashovchi, boshqa tillarni ona tili deb biladigan fuqarolar uchun davlat tili ta‘limi bo‘lib hisoblanadi. Shu bois u xorijiy tillar sirasiga kirmaydi. Davlat idoralarida o‘zbek tili asosiy muloqot tili bo‘lganligi tufayli esa uning qo‘llanish sohasi birinchi o‘ringa chiqadi. O‘zbek tilining mukammal o‘rganilishi uning funktsionalligi jihatidan birinchi, ya‘ni insonning maksimal darajada chuqur va to‘liq o‘zlashtirgan, oson, tez va sodda fikrlash hamda fikrni, muloqotni odatiy va qulay shaklda ifodalash vositasi bo‘lgan tilga aylanishini anglatadi.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЙОТЛАР:

1. Ta‘lim to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni // Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 24.09.2020-y., 03/20/637/1313-son.
2. Агманова А.Е. Предикативность: теория и моделирование усвоения второго языка / Монография. -Павлодар: ЭКО, 2007. -259 с.
3. Костомаров В.Г. Еще раз о понятии «родной язык» // Русский язык в СССР. -Москва, 1991. № 1.
4. Canale M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing // Applied Linguistics. 1980. №1.
5. Delamare F. & Winterton J. What is Competence? Human Resource Development International, Vol. 8, No.1, March 2005, Pp. 27–46.

O‘ZBEK TILINI O‘QITISHDA MATN YARATISH TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH

Mo‘minova Oydin,
O‘zDJTU O‘zbek tili kafedrasini dotsenti, f.f.n.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev 2017-yil 7-fevraldagi “Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmonida ta‘lim va fan sohasini rivojlantirish davlat siyosati ma‘no-mazmunidan hamda uning dolzarbligidan kelib chiqib yangi ta‘lim mazmuni, barkamol avlod kadrlarini tayyorlashdagi o‘zgarishlar va yangicha yondashuvlar, zamonaviy kasb sohalarining paydo bo‘lgani hamda uning mamlakatimiz sharoiti bilan bog‘liqligini ta‘kidlagan. (1, 1)
“Farzandlarimizni mustaqil fikrlashga, zamonaviy bilim va kasb-hunarni chuqur

MUNDARIJA

YALPI YIG‘ILISH MA‘RUZALARI

Fatma Achik. O‘zbek tilini chet ellik talabalarga vazifalar asosida o‘qitish metodikasi.....	3
Aynur O‘z O‘zjan. Turkiyada o‘zbek tilining o‘qitilish tarixi va metodikasi (Anqara universiteti misolida).....	13
Худайбергенова Зилола. Ўзбек тилини хорижий тил сифатида ўқитишда коммуникатив компетенцияни шакллантиришнинг ижтимоий-психологик омиллари.....	18
Jan Oko. Learning uzbek – learner’s perspective.....	25
Qarayeva Beg‘am Xolmanovna. O‘zbek tilini ikkinchi chet tili sifatida o‘qitishda talabalarning mustaqil ishlarini tashkil qilish.....	33

1-SHO‘BA. MULTILINGUALIZM MUHITIDA O‘ZBEK TILI VA MADANIYATINI O‘RGATISH MASALALARI

Hüseyin BAYDEMİR. Otaturk universitetida o‘zbek tili, adabiyoti va folklori bo‘yicha amalga oshirilgan ilmiy tadqiqotlar va faoliyatlar.....	38
Ҳадича Муҳитдинова. Хорижликларга ўзбек тилини ўқитишнинг ўқув-дастурий таъминотини яратиш.....	51
Malik Hodjajev. O‘zbek tilini xorijiy til sifatida online usulida o‘qitish: aqsh indiana universiteti misolida.....	55
Nursan ILDIRI. Тағай murad’in “bobosi bilan nevarasi (dedesi ile torunu)” adli hikâyesi üzerine metindilbilimsel bir inceleme.....	57
Reyhan KARKINLI. Usman nasir’in şiirleri üzerine tematik bir inceleme	67
Yashnarbek Avlakulov. Multimedia technologies in teaching uzbek as a second language.....	77
Dilafruz Xidoyatova. O‘zbek tilini xorijliklarga o‘rgatishda interfaol ta’limning roli.....	84
Shahnoza Nurmatova. O‘zbek va xitoy xalq maqollarining ifodalanish usullari.....	87
Артём Герасимов. Об этимологии узбекского языка.....	89
Александра Узбекова. Перспективы изучения узбекского языка за рубежом (на примере МГЛУ).....	91

2-SHO‘BA. BADIY MATN TAHLILI VA TIL TA‘LIMI

Тоҳиров З.Т. Тил ва услуб матн тахрирининг биринчи босқичи сифатида.....	93
Abdulxayrov M.X. Navoiy asarlari matnidagi fonetik xususiyatlar tahlili.....	96
Musulmanova N.R. O‘zbek tilidagi morfologik vositalarning lingvopoetik tadqiqiga doir.....	99

Qodirova X.B. Badiiy matnda evfemik va disfemik ko‘chimlarning implitsit ifodasi.....	102
Jo‘rayeva N. G. Alisher navoiy she‘riyatida foydalanilgan arabcha, forscha va turkcha so‘zlarning ma‘no xususiyatlari tahlili.....	105
Эшматова Ю.Б. Ўзбек замонавий қиссачилигининг ўрганиш тамойиллари.....	110
Мусулмон Намоз. Ўзбек адабий тилидаги ўзгаришларнинг давомли тахрир жараёнида акс этиши (Абдулла Қаҳҳорнинг “Сароб” романи мисолида).....	113
Турдиева К.Ш. Жаҳон болалар адабиётининг маърифий-маданий аҳамияти.....	119
Ниязова Д.Х. Ўзбек тилшунослигида бадий матннинг лингвистик тадқиқи.....	121
Davronov A.S., Davronova N.A. Hurriyat – hamza ijodining bosh masalasi.....	123
Юнусова Ж.Б. Шавкат Раҳмон шеъриятида айрим тил бирликларининг қўлланиши.....	127
Юлдашева З. “Холдорхон” – тилимизнинг кўркли обидаси.....	130
Урунова З.Н. “Дефектология” терминологиясига доир.....	133
Xalilova Sh.J. Ertaklarni ijro etish tartibi va ertakchilik an‘analari.....	137
Xudayberdiyeva O. R. Tildagi gender farqlanishlar.....	139
Siddiqov M.R. Maktablarda leksikologiya bo‘limini o‘qitish muammolari... O‘rozov J. Tilshunoslikda nom yaratish muammosining o‘rganilishi va neymlar tasnifi.....	142 145
Tursunova O.Sh. Dunyo tilshunosliklarida o‘xshatish qurilmalari tadqiqi....	149
Rahmatullayeva Sh., Shodmonova S. Til ta‘limida morfologiyani o‘qitishning samarali texnologiyalari.....	152
Bobojonova S. Antroponimlarning allyuziv nom sifatida qo‘llanilishi.....	154
Boboyorov O‘. She‘riy asarlarning estetik imkoniyatlari va fonopoetik xususiyatlari.....	157
Qahramonova S. Ulug‘bek Hamdamning “Ota” romanida <i>uchun</i> ko‘makchisining tahlili.....	161
Shermatova G. Ne‘mat Arslonning “Ashirit” novellasidagi frazeologik birliklar va badiiy to‘qimalar haqida.....	163

3-SHO‘BA. O‘ZBEK TILINI XORIJIY TIL SIFATIDA O‘QITISHDA TIL KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Shodmonova M. O‘zbek tilida leksik ko‘nikmalarni shakllantirish usullari.....	167
Ахмедова Г.М. Нутқ ўстиришда қиёсий маълумотларнинг ўрни.....	171
Talipova F.S. O‘zbek tilini xorijiy til sifatida o‘qitishda til ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari.....	174

Туракулова О.А., Туракулова Н.А. Ўзбек тилини хорижликларга ўргатиш бўйича интенсив усуллар.....	176
Amirqulova N.A. Ingliz tilida soʻzlashuv frazeologik birliklarning funksional xususiyatlari.....	178
Israfilov D. Oʻzbek tilini xorijiy til sifatida oʻqitishda foydalaniladigan madaniy bilim va koʻnikmalarning tematik qamrovi va foydalanilishi.....	181

6-SHOʻBA. OʻZBEK TILINI DAVLAT TILI SIFATIDA OʻQITISHNING SAMARALI TEXNOLOGIYALARI VA USULLARI

Muhamedova S.X., Shirinova Y.T. Muloqot tilini tanlash.....	185
Asilova G.A. Oʻzbek tili taʼlimining uzluksizligi va uzviyligini taʼminlash...	187
Moʻminova O. Oʻzbek tilini oʻqitishda matn yaratish texnologiyasidan foydalanish.....	189
Уринова О.Т. Синонимия терминов крупнорогатого скота.....	194
Muhammedjanova G., Nosirov A. Oʻzbek tilini davlat tili sifatida oʻqitishning samarali texnologiyalari va usullari (taʼlim rus va qardosh tillarda olib boriladigan maktablarning 5-sinfda oʻzbek tili darslari misolida).....	198
Очиллов Н. Таълим жараёнида ўзбек тилини давлат тили сифатида ўқитиш масалалари.....	203
Yuldosheva N., Bazarova D.B. Taʼlim rus tilida olib boriladigan maktablarda lugʻat ustida ishlash usullari.....	205
Мирхайдарова Н.Х. Ўзбек тилида “маънавий” умумий семантика лексемаларининг тадқиқ муаммолари ва амалий аҳамияти.....	208
Abduraximova K.Gʻ. Oʻzbek tili darslarida pedagogik texnologiya mashqlaridan foydalanib oʻquvchilarning ogʻzaki nutqini oʻstirish usullari.....	211
Bektasheva G.R. Oʻzbek tilini davlat tili sifatida oʻqitishda jadid adabiyotining oʻrni.....	214
Mavlyanov S.J. Diplomatik terminlarning shakllanishi va ularni optimallashtirish muammolari (tarjima lugʻatlari misolida).....	217
Murtazoyeva M., Qurbonova L. Oʻzbek tilshunosligida oʻxshatish qurilmalari tadqiqi.....	221

O‘ZBEK TILINING XORIJDA O‘QITILISHI: TA’LIM NAZARIYASI VA AMALIYOTI

XALQARO ONLAYN ILMY-AMALY ANJUMAN MATERIALLARI

2021-yil 29-may

Adadi 60 nusxa. Hajmi 14,2 b/t. Bichimi 60x84 ¹/₁₆
«Times New Roman» garniturasida. Ofset usulida bosildi.
OOO «AKTIV PRINT» bosmaxonasida chop etildi.
Toshkent, Chilonzor 25, Lutfiy 1A.